

טוב שכן טוב

לפני מעבר דירה, אנו בודקים מי יהיו השכנים שלנו? עד כמה אנו מושפעים מהאנשים סביבנו?

הקדמה

מבוסס על לקו"ש חל"ג/10 ואילך; חיי"ט 55 ואילך

פתיחה מעניינת: עד כמה השכנים משפיעים עלינו?

רבי יוחנן בן זכאי שאל את תלמידיו: מהי התכונה החשובה ביותר בחיים. אחד אמר "עין טובה" [יכולת פירגון], שני אמר "לב טוב", שלישי אמר "לראות את הנולד", והרביעי אמר: "שכן טוב". לדעתו, הגורם הכי משפיע על החיים הוא הסביבה שבה אנו חיים וגדלים. תתפלאו לשמוע, אבל השכנים שלנו משפיעים עלינו... שלמה המלך אמר: "טוב שכן טוב מאח רחוק", ובכל בוקר אנו מבקשים: "ותצילנו משכן רע"¹.

שאלה לדיון: עד כמה אנו מושפעים מהשכנים והסביבה הקרובה?

ברוכים הבאים לקורס בסוד הפרשה על ספר במדבר, בנושא "חברים כל ישראל". הקורס יעסוק ביצירת קשרים חברתיים ובדרכי התנהלות נכונים מול בני אדם. בשיעור הזה, הפותח את הקורס, ננסה להבין עד כמה אנו זקוקים לחברה קרובה והאם אנו מושפעים מהאנשים הסובבים אותנו. בחלק האחרון של השיעור, נהפוך ממושפעים למשפיעים ונלמד כיצד להשפיע על הסביבה.

מפת השיעור: טוב שכן טוב

השיעור מחולק לשלושה חלקים:

1. שכנים בנפש – עד כמה השכנים משפיעים עלינו?
2. שכנים בזמן – מי השכן של היום?
3. ממושפע למשפיע – כיצד לא נושפע לרעה מהשכנים?

חלק ראשון: שכנים בנפש

הקדמה: חניית בני ישראל

ספר במדבר, שאותו אנו פותחים השבוע, מספר על החיים במדבר סיני. בני ישראל שהו שם במשך 40 שנה רצופות וקיימו שגרת חיים מליאה. הם אכלו מן שירד מהשמים, שתו מים מבאר מרים, עשו כביסה וגיהוץ בענני הכבוד וישנו באהלים ברחבי המדבר.

¹ בדיחה לפתיחה – מצוות בעוף מקולקל: מעשה באדם שגילה במקרה שלו עוף מקולקל. הסרחון היה בלתי נסבל והאשה ביקשה להשליך את העוף לפח. אך לבעל הקמצן היה קשה לזרוק את העוף, והוא החליט לשים זאת ליד הדלת של השכן העני, לפחות שהשני ינהה. למחרת, הופיע בחצר הבנין אמבולנס, כדי לקחת לאשפוז את השכן המסכן שקבל קלקול קיבה קשה. כמובן, השכן שתרם את העוף לא יכול היה להתעלם מהענין והגיע לבקר בבית הרפואה. כעבור כמה שעות התקבלה הידיעה המצערת כי גופו של החולה קרס, והוא נפח את נשמתו. כמובן, השכן ש'תרם' את העוף לא נשאר בצד, אלא השתתף בלווייתו של השכן המסכן, ולאחר מכן אף הגיע לנחם את המשפחה.

אמר השכן לאשתו: "ואת עוד רצית לזרוק את העוף לפח! תראי כמה מצוות קיימתי בעוף אחד מקולקל – גם גמילות חסדים, גם ביקור חולים ועכשיו אפילו הלוויית המת וניחום אבלים!"

בנושא השינה, אנו עשויים אולי לחשוב כי הם היו עוצרים בדרך, פותחים אוהלים ושקי שינה ושוכבים לישון – אבל זה לא היה כך. היה להם סדר מסודר של חניה לפי שבטים. כשהיו מגיעים לתחנת עצירה, היו הלויים מקימים מיד את המשכן ומציבים אותו במרכז המחנה². מסביבו היו חונים במעגל ראשון ארבע משפחות הלויים (משה ואהרן מצד מזרח, בני גרשון מצד מערב, מררי מצד צפון וקהת מצד מערב). מסביב, במעגל שני, היו חונים כל בני ישראל, כאשר שלשה שבטים חונים בכל צד, ובראשם מחנה אחד מרכזי (יהודה במזרח, אפרים במערב, דן בצפון וראובן בדרום). מעל כל שבט התנוסס דגל צבעוני עם ציור וסמל השבט המיוחד שלו³.

המדרש מתאר את מחנה ישראל כמחנה מרהיב, שעורר קנאה אצל האומות (ראה במדור 'מן המעיין'). עוד מספר המדרש כי כאשר ציווה ה' את משה רבינו על סדר החניה במדבר – משה נרתע. עכשיו יתחילו ויכוחי שכנים וכיווני אוויר, זה ירצה להיות בצפון וזה במערב וכו'. אמר לו הקב"ה כי הם יודעים כבר את סדר החניה במדבר, שכן הוא יהיה בסדר שבו הקיפו את מיטת יעקב אבינו לפי הוראתו הישירה של יעקב⁴.

1. סדר המחנות

במדבר ב

אִישׁ עַל־דָּגְלוֹ בְּאֶתֶר לְבֵית אֲבֹתָם יָחֹנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֵהֱל־מוֹעֵד יָחֹנוּ:

- דָּגַל מַחֲנֵה יְהוּדָה... מִטָּה יִשְׁשַׁכֵּר ... [ו]מִטָּה זְבוּלֹן:
- דָּגַל מַחֲנֵה רְאוּבֵן תִּימְנָה... מִטָּה שְׁמֻעֹן ... ומִטָּה גָד:
- דָּגַל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצַבָּאתָם יִמָּה... מִטָּה מְנַשֶּׁה... ומִטָּה בְּנִימִן:
- דָּגַל מַחֲנֵה דָן צְפֹנָה... מִטָּה אָשֶׁר ... ומִטָּה נַפְתָּלִי:

טוב לצדיק, אוי לרשע

באופן מפתיע, היו לסידור המחנה השלכות בלתי צפויות. אנחנו שמים לב כי ליד משה ואהרן, בצד מזרח, חנו השבטים יהודה, יששכר וזבולון, שהיו "גדולים בתורה". מנגד אנו שמים לב, כי ליד בני קהת ונכדו קרח, בצד דרום, חנו בני שבט ראובן שמאוחר יותר הצטרפו למחלקת קרח ועדתו. האם היה זה רק מקרה שהטובים גרו ליד הטובים והרעים ליד הרעים, או שמא אחד גרר את השני?

אומר המדרש משפט חד: "טוב לצדיק וטוב לשכנו", "אוי לרשע ואוי לשכנו". יהודה ויששכר הרוויחו מהשכנות למשה ואהרן, ואילו שבט ראובן הפסיד באופן משמעותי מהשכנות עם קרח. מכאן לומדים חז"ל כי שכנות איננה רק קירבה גיאוגרפית, אלא נתון משמפיע בצורה משמעותית על החיים ועל העתיד.

כשנכנסים יותר לפרטים, מוצאים דבר מעניין: המדרש ורש"י אומרים לכאורה נקודה דומה, אבל בוחרים במלים אחרות. אם נדקדק היטב, נראה שהם תופסים באופן שונה את מידת ההשפעה של השכנים.

² המשכן – מרכז המחנה: המפרשים מוצאים כאן סמל לכך, שהמשכן היה המרכז והלב של מחנה ישראל והשבטים פוזרים מסביבו כמו אברים לגוף. זאת ברמז לכך, שהשכינה היא מרכז החיים היהודיים ואילו השבטים מפיצים את השכינה לכל עבר.

³ העשרה – כיווני אוויר לפי התורה: בזמננו קובעים כיווני אוויר לפי צד צפון. אבל לפי התורה, הכיוונים (מזרח, מערב, צפון ודרום) נקבעים לפי זריחת השמש – "קדמה" מלשון "קדימה", זהו מקום הזריחה של השמש, שנקרא על שם זה גם "מזרח"; הצד הימני ממקום הזריחה נקרא "תימנה" מלשון ימין וגם "נגבה" מלשון יובש; הצד השמאלי מהזריחה נקרא "צפונה" בגלל ששם השמש מאירה פחות, ואם כן היא צפונה וטמונה; והצד האחורי, בו השמש שוקעת, נקרא "מערב" מלשון "ערב" וגם "ימה" שכן הים היה ממוקם בצד הזה.

לאור זאת מובן כי הסדר בו התורה מפרטת את המיקומים, מלמד אלו הם הצדדים החשובים ביותר: קדמה הוא מספר 1 (ולכן חנו בו משה ואהרן ושבט יהודה), לימינו צד תימנה הוא מספר 2 (ולכן חנו בו בני קהת נושאי הארון והכלים, וכן שבט ראובן). מערבה מספר 3 (ולכן חנו בו בני גרשון נושאי היריעות, וכן שבט בנימין), וצפון מספר 4 (ולכן חנו בו בני מררי נושאי הקרשים). עם זאת, ארון הברית היה בצד מערב, שכן "שכינה במערב".

⁴ העשרה – סדר החניה במדבר: המפרשים עוסקים בהרחבה בסיבת החניה שלהם בסדר הזה דווקא, שבו שבט יהודה למשל היה בצד מזרח, ואילו דן בצד צפון (ראה הערה קודמת). וכן ביחס לחלוקת השבטים במחנות, שבו יששכר וזבולון למשל היו עם יהודה, ואשר ונפתלי היו עם דן. נזכיר את דברי האברבנאל כי החלוקה היתה צבאית אסטרטגית. מחנה יהודה חנה קדימה מצד מזרח, כי הוא היה החזק ביותר, ואילו מחנה דן חנה בצד צפון, משום שהיה המרוכה באוכלוסין אחרי מחנה יהודה, וכאשר היו קמים ומתיישרים כדי לצעוד בדרך, מחנה דן היה צועד אחרון.

ומן הדרום בני קהת, וסמוכין להם ראובן ושמעון וגד. מכאן אמרו: אוי לרשע ואוי לשכנו. אלו שלשת השבטים שהיו שכנים לקרח ועדתו בדרום, אבדו עמו במחלוקתו. שנאמר: ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם (ואת כל אשר להם) ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש.

וסמוכים להם דגל ראובן החונים תימנה, או לרשע ואוי לשכנו, לכך לקו מהם דתן ואבירים ומאתיים וחמשים איש עם קרח ועדתו, שנמשכו עמהם במחלוקתם.

נשים לב לדרך שבה רש"י מעתיק את המדרש: א. הוא מצמצם את כמות הנפגעים מהמחלוקת. בעוד שהמדרש מדבר על "ראובן שמעון וגד... שלשת השבטים", רש"י מדבר רק על בעלי המחלוקת באופן פעיל – "שבט ראובן", ובתוך זה גופא "דתן ואבירים ומאתיים וחמשים איש". ב. ועיקר: המדרש אומר כי השכנים "אבדו עמו במחלוקתו", הוי אומר שהם [רק] ניזוקו ברמה הפיזית. ואילו רש"י כותב נקודה הרבה יותר מהותית: "שנמשכו עמהם במחלוקתם". הם הושפעו מהם ברמה פנימית והפכו להיות במהותם 'אנשי קרח'. [רש"י אפילו כותב 'נמשכו עמהם במחלוקתם', הוי אומר שהמחלוקת הפכה להיות שלהם עצמם ולא רק של אנשי קרח]. מהו הוויכוח?

שכנים או שותפים?

מאחורי הניסוחים השונים, מסתתר דיון אמיתי על מידת ההשפעה של השכנים. המדרש סובר כי האדם הוא יצור אינדיבידואלי שאינו מושפע משכניו. הסכנה היחידה שטמונה משכנים רעים היא להיענש איתם יחד. אם אתה גר ליד משפחת פשע, אתה לוקח סיכון שתהיה ליד הגי'פ שלהם כשהוא יתפוצץ ממטען נפץ בשעה 7:30 בבוקר... הגמרא מנסחת זאת במשפט הבא: "בהדי הוצא לקי כרבא". כלומר, הכרוב לוקח יחד עם הקוצים. כיון שכאשר מנכשים את הקוצים, חותכים באופן טבעי גם קצת עלים השייכים לכרוב.

באותה מידה ברמה החיובית: אם אתה גר ליד צדיק גדול או ליד ראש הממשלה, אתה נהנה מסידורי האבטחה על יד הבית שלו, כמו גם הכניסה הפרטית שסידרו לו אל הרחוב...

נביא לכך כמה דוגמאות תורניות: בחומש בראשית נאמר: "וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו", מסביר רש"י: "כל זמן שהרשע עמו, היה הדבור פורש ממנו". היינו שאברהם לא הושפע חלילה מלוט ברמה הפנימית, אך למעשה לא הייתה לו רוח הקדש כל זמן שלוט הסתובב באזור. מנגד נאמר בתורה: "וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר", ורש"י מפרש: "מי גרם שהיה לו זאת? הליכתו עם אברם". היינו שלמרות שלוט לא הושפע לטובה בצורה פנימית מהאישיות של אברהם, אך למעשה הוא נהנה מהברכה ששרתה במחנהו של אברהם.

הדוגמא הבולטת ביותר לכך היא – מרים בת בילגה: מרים הייתה בת למשפחת כהנים מיוחסת, ששימשה ועבדה במקדש. בתקופת מלחמת היוונים, היא הייתה מה"מתיוונים", מצבה הרוחני היה כה נורא עד שהתחברה לצעיר יווני ששימש כמפקד חשוב בצבא היוונים, והתחתנה איתו.⁵ כשנכנסו היוונים לבית המקדש וטימאו אותו, נכנסה גם מרים יחד עם בעלה. ואז היא טיפסה על כבש-המזבח, וכשעלתה לראשו, נטלה את נעלה בידה, היכתה את המזבח וצעקה: "זאב, זאב, עד מתי אתה מכלה את ממונם של ישראל (אוכל קרבנות) ואין אתה עומד להם בשעת הדחק".⁶ חברי הסנהדרין שנחרדו מהמעשה שלה, החליטו להעניש את כל המשמרת שבה עבד אביה בשלושה עונשים.⁷

שואלת הגמרא שאלה מתבקשת: למה נענש האב על מעשה בתו? עונה הגמרא: 'ילד אומר בשוק את מה ששמע מאביו ואמו בבית' – וכנראה שעוד לפני שהתייוונה החינוך בבית לא היה מספיק כשורה. שוב שואלת הגמרא: 'גם אם האב והאם חטאו, מדוע צריכה כל המשמרת לקבל קנס?' עונה הגמרא: "אוי לרשע ואוי לשכנו". לא עושים הפרדות בתוך משמרת, וכולם מפסידים בגלל אדם אחד. הנה כי כן במקרה הזה לא נאמר, שכולם הושפעו באופן פנימי (ח"ו) ממעשה הבת ומאביה, אך למעשה כולם נענשו עמו יחד.

⁵ הערה: הרבי מבאר שהסיבה שהשם שלה מוזכר בגמרא, למרות ש"כנגות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב" – הוא כמו בשלומית בת דברי שאף היא ילדה למצרי בן, והוזכרה מהנימוק של "אחת היא ופרסמה הכתוב". מן הראוי להדגיש כאן כי על פי המקובל, מריים הייתה היהודיה היחידה באותו הדור שהתבוללה ונישאה ליווני.

⁶ בשיחה אחרת הרבי לומד מכאן "לקח" גדול: מכאן רואים מהי נשמה יהודית. שאפילו שהרדררה לשפל המדרגה, עד שהתחתנה עם יווני מכובשי הארץ, ואף השתתפה בכניסה לבית המקדש יחד עם היוונים, ובכל זאת מה הציק לה? – "מדוע הקב"ה לא מסייע ליהודים!..."

⁷ העשרה – העונשים למשפחת בילגה: 1. חברי המשמרת הזו אכלו את לחם הפנים בצד דרום (במקום בצד צפון). 2. לכל משמרת היה חלון מיוחד במקדש, שבו הניחו את סכיני השחיטה שלהם, ולמשמרת הזו סתמו את החלון והיו צריכים להשתמש בשל שכניהם. 3. לכל משמרת היו טבעות מיוחדות שבהן היו מכניסים את צוואר הבהמה בעת השחיטה, ולהם סתמו את הטבעות.

עד כאן הסבר דברי המדרש, אבל רש"י אומר דבר הרבה יותר משמעותי: שכן לא רק ניזוק משכנו, אלא לומד מדרכיו לטוב ולרע. אדם לא יכול לטעון כי הוא יצור חזק ששולט בעצמו, אלא הסביבה חזקה ממנו. לפי רש"י צריך לומר: "אמור לי מהם שכניך ואומר לך מי אתה"...

דוגמא לכך הוא הסיפור עם רבי אלעזר בן ערך. רבי אלעזר היה בחיר תלמידיו של רבי יוחנן בן זכאי, ורבי יוחנן שיבח אותו בכל הזדמנות. בשלב מסוים הוא עבר דירה לעיר דיומסית, שהיתה עיר של "החיים הטובים". מלאת אוכל טוב ומעיינות מרפא. לאט לאט הוא נסחף בלהט החיים שם, עד ששכח את תלמודו. אחרי תקופה, הוא החליט לשוב לחבריו בישיבת יבנה, וכשעלה לתורה וקרא בעצמו, קרא "החרש היה לבם" במקום "החדש הזה לכם"⁸...

באותה מידה והרבה יותר מכך הוא בצד החיובי. כשאדם מתקרב לצדיק, ובכלל לסביבה חיובית, הוא מושפע מזה באופן מהותי. דוגמא לכך הם דברי הגמרא על המנהג הקדמון לשלוח את הילדים ללמוד תורה דווקא בירושלים. ומוסבר (בתוספות) שהסיבה לכך היא, שבירושלים רואים הילדים אנשים באים ומתרגשים בבית המקדש, מקריבים קרבנות וחוזרים בתשובה – ואין ספק שזה ישפיע על החיים שלהם ועל הלימוד שלהם.

מדי באמת הסיבה, שאנו מושפעים כל כך מהסביבה?

האדם הוא "מדיני בטבעו"

הרמב"ם מסביר כי האדם הוא "יצור מדיני"⁹. בניגוד לבעלי החיים, שיכולים לחיות לבד ואינם מוכרחים חברה, האדם מוכרח להיות בחברת אנשים. ומשתי סיבות: א. האדם זקוק לבעלי מלאכה משלימים, כדי לנהל את חייו המגוונים והעשירים. ב. מעבר לכך, האדם הוא יצור סקרן, שכלי ורגשי, ולכן הוא חייב כל הזמן פרטנרים ללמוד מהם ולהחכים אותם¹⁰.

מסופר על חוני המעגל, שכאשר התעורר מתרדמת ארוכה, התחיל לחפש את החברים שלו, אבל התברר שכולם כבר מתו. אמר חוני בצער: "או חברותא או מיתותא". בלי חברים – מוטב למות... אי לכך, מחמת התלות העמוקה שלנו בסביבה, אנו מפתחים עימה קשרים עמוקים ומושפעים ממנה.

3. אדם מושפע משכנים

רמב"ם הלכות דעות ו; קהלת ד/ט; תענית כג/א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו... לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך, כדי שלא ילמד ממעשיהם... ואם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו... ישב לבדו יחידי.

טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם. פי אם יפלו האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפול ואין שני להקים.

אמר רבא, זהו שאומרים אנשים: או חברותא או מיתותא.

כעת, מובנות שתי השאלות ששאלנו על רש"י: א. מדוע רש"י מצמצם את כמות הנפגעים מקורח – לא "שלושה שבטים", אלא רק "דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש". כיון שלפי רש"י, מדובר על השפעה פנימית וקרובה בין השכנים עד לימוד דרכי הרשע. ולכן ברור שזה מדובר רק על מי שבא עם השכן במגע ישיר, כמו דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש. ב. מצד שני, בדיוק מהסיבה הזו רש"י הדגיש, כי הם נסחפו איתו לתוך המחלוקת ולא רק "נאבדו עמו" ברמה הפיזית.

⁸ בעקבות סיפור זה אמר את המשנה המפורסמת: "הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבוא אחרך. ואל בינתך אל תישען".

⁹ העשרה – אגרת השמד: דבריו של הרמב"ם שבמקור 3 – עמדו עוד בזמנו של הרמב"ם (ולמעשה, עוד קודם כתיבתם) במרכז אגרת מפורסמת ששלח הרמב"ם ליהודי מרוקו. האגרת, "אגרת השמד" נשלחה אל אותם שנאסו ע"י המוסלמים הקנאים מכת האלמווהדיים לומר שהם מקבלים את נבואתו של מוחמד. יהודים אומללים אלו התנהגו ברשות הרבים כמוסלמים, ובביתם ביהודים (אם כי היה מותר להם לקיים את רוב המצוות). והרמב"ם באגרת מיוחדת מחזק את רוחם, אך גם קורא להם לברוח ולעבור להתגורר במקומות אחרים. רמז לסיפור זה נמצא גם בהלכה המצוטטת בפנים 'ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו'.

¹⁰ ראה במן המעין את דברי רבי יוסף אלבו בספר העיקרים.

חלק שני: שכנים בזמן

השכנות מחלחלת עד הקרקע

דברי רש"י – על הקשר העמוק בין השכנים – מקבלים ביטוי הלכתי מדהים.

יש דין המכונה "דינא דבר מצרא". כאשר אדם מוכר קרקע – יש דין קדימה לשכניו. לפיכך אם השכן מציע את אותו סכום שמציעים אנשים אחרים – יש לו דין קדימה. הדין הזה חשוב כל כך, עד שגם אם התבצעה כבר המכירה, מפיקעים את השדה מיד הקונה ומעבירים אותה לידי השכן.

מקורו של הדין הזה הוא הפסוק "ועשית הישר והטוב" – המחייב כל יהודי לנהוג בדרך ישרה ולסייע לאנשים כשזה כרוך בקלות. אם תמכר הקרקע לשכן – תהיה לו קרקע אחת גדולה המחוברת עם הקרקע שלו, אך אם תמכר לאדם זר – לא יוכל להפיק ממנה את אותו הרווח.

במבט ראשון אפשר לחשוב כי מדובר בחיוב מוסרי בלבד, שהמוכר אמור לדאוג לשכן שלו, כמו גמילות חסדים (ואכן, יש הסבורים כך). אך יש המסבירים בצורה מעמיקה יותר¹¹, שאחרי שהתורה ציוותה להעניק זכות קדימה לבר-המצר – כאילו הקנתה התורה לבר-המצר "זכות ו"קצת קניין" בקרקע, ומבחינה מסוימת השכן הופך ל"זכין" בשטח הקרקע עוד לפני שקנה אותו (נימוקי יוסף בבא מציעא קח)¹².

4. זכות קדימה לשכן

רמב"ם הלכות שכנים יב

כל המוכר קרקע שלו לאחר, יש לחברו שהוא בצד המצר שלו ליתן הדמים ללוקח ולסלק אותו ... אמרו חכמים, הואיל והמכר אחד הוא, טוב וישר שיקנה מקום זה בן המצר, יותר מן הרחוק.

ימים גדולים משפיעים על הימים השכנים להם

למדנו כי השכנות קיימת ברמת ה'נפש' – ברמת האנשים, וכן למדנו שהשכנות מחלחלת עד רמת ה'עולם' – עד השטח והמקרקעין. מעניין לגלות שהיא קיימת גם ברמת ה'שנה' – רמת הזמן.

אנו נמצאים בשבוע הסמוך לחג השבועות, חג מתן תורתנו, ואנו מוצאים דבר מעניין. יום מתן תורה, שחל ביום ו' בחודש, השפיע על כל הימים 'השכנים' והפך את כל השבוע הזה לימים מיוחדים ובעלי סגולה¹³.

בני ישראל הגיעו להר סיני בראש חודש סיון, וכבר באותו יום קרה נס: "כל החניות היו בתרעומת ומחלוקת, אבל כשהגיעו להר סיני – הם חנו שם כאיש אחד בלב אחד". וכי יש לך נס גדול מזה שיהודים נמצאים יחד ולא מתקוטטים! הקירבה להר וקבלת התורה המתקרבת, העלתה אותם לרמה רוחנית גבוהה וסילקה את כל היצרים האנוכיים. זהו ביטוי ממשי של "טוב לצדיק וטוב לשכנו". הקירבה למתן תורה, השרתה עליהם תחושה של אחדות.

למחרת, ביום ב' בסיון, עלה משה על ההר ושמע מ'ה' את ההכרזה: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". יום זה נחשב עד היום כ"יום המיוחד", משום שבו בחר ה' בעם ישראל¹⁴. ביום ג' בסיון ציווה אותם משה לא להתקרב להר סיני,

¹¹ הרבי מדייק כך גם מלשון הרמב"ם: "כל המוכר קרקע שלו לאחר, יש לחברו שהוא בצד המצר שלו ליתן הדמים ללוקח ולסלק אותו ... אמרו חכמים, הואיל והמכר אחד הוא, טוב וישר שיקנה מקום זה בן המצר, יותר מן הרחוק". הרמב"ם פותח את דבריו עם הזכות של בעל המצר לסלק את הקונה, כאילו שהוא בעל הבית כאן. וגם מסיים את דבריו במילים: "אמרו חכמים וכו'". ללמד שמדובר בדין ממשי ולא בסתם הנהגה טובה.

¹² העשרה לקהל תורני – שתי שיטות בתפיסת השכנות בבר מצרא: הרבי לומד בשיחה, כי כשם שמצאנו שתי שיטות בהבנת עצם מושג השכנות (כדלעיל מהמדרש ורש"י), כך יש שתי שיטות מקבילות בהבנת הדין של בר מצרא. רש"י למשל כותב בגמרא כי דין בר מצרא הוא רק משום אנושיות גרידא, ולא משום שהשכן קונה זכות מקרקעין בקרקע של שכנו. ומכאן שרש"י בגמרא לומד דווקא כמו שיטת המדרש שהובא לעיל (ולא כמו שיטת עצמו בפירושו על התורה). כי השכנות היא רק ענין צדדי וטכני הנוגע לרווחים וסכנות סביבתיות.

¹³ העשרה לקהל משכיל/תורני – שכנות ב'זמן': הרבי מאריך בשיחה (בחי"ט) כי כך הדבר בכל השבתות והימים טובים, שמבחינה מסוימת הם מתחילים עוד לפני כניסת היום, ולכן לא אומרים תחנון החל מחצות היום ומוסיפים תוספת שבת.

יתירה מכך: יש מחלוקת אם אפשר לעשות קידוש בזמן תוספת שבת מבעוד יום (כשמתפללים מעריב במעוד יום). ושתי הדעות תלויות בדיוק בשתי הדעות הנידונות כאן – עד כמה השכנים משפיעים זה על זה, ויום ערב שבת הופך להיות כמו שבת.

¹⁴ ראה בארוכה שערי המועדים שבועות עמוד צ ואילך.

וביום ד' בסיון ציווה אותם משה לשמור בשלושת הימים הבאים על דיני ההגבלה (לכבס הגדים, לא להתקרב אל אשה ולהיטהר במקוה) כהכנה למתן תורה¹⁵.

וכמו אז, כן עתה: הימים הללו שבין ראש חודש בסיון לחג השבועות, הם ימי סגולה שלא אומרים בהם תחנון ונחשבים אצל עם ישראל כימים של הכנה פנימית לקראת מתן תורה, כפי שמופיע בשולחן ערוך (נמצא במדור מן המעיין).

חלק שלישי: ממושפע למשפיע

כך תהפוך לשכן טוב

לכל מטבע יש שני צדדים, וכשם שהאדם מושפע מחבריו, כך ביכולתו להפוך להיות משפיע עליהם. יש ביטוי הלכתי שאומר "אידי דטריד למיפלט לא בלע". כשהכלי טרוד לפלוט החוצה – הוא אינו בולע לתוכו. ולכן אם האדם מקבל על עצמו להשפיע על שכניו ולהביא להם את אור התורה והמצוות, הוא הופך להיות ממושפע למשפיע.

ההשפעה על השכנים אינה צריכה להיות במהפכות גדולות, אלא בצעדים קטנים. בערב חג השבועות, אפשר לתלות מודעה בחדר המדרגות עם זמני התפילות בבית הכנסת הסמוך, כדי שיביאו את הילדים לשמוע את קריאת עשרת הדברות. בערב חג הפורים, אפשר לארגן קריאת מגילה בבנין, ואפשר להזמין את השכנים לסעודת שבת¹⁶ יהודית.

פרפרת לסיום: עצה לשכנים רעים

עם כל הכוונות הטובות, לפעמים אדם נתקע עם שכנים רעים ואין ביכולתו להשפיע עליהם. מה אפשר לעשות?

כותב הרבי כך באגרות קודש: בנוגע למה שכתב אודות שכנים רעים, על פי רוב זהו בא מחוסר הכוונה כשמתפללים בברכות השחר ותצילנו משכן רע. והעיקר כשאין משתדלים כראוי בהנוגע לשכן רע שבלב האדם, הוא היצר הרע, ובמילא כשמוסיפים בשני הענינים, הרי מדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה, וכמה פעמים ככה, ורואים הטבה גם בהנוגע להשכן הרע. ומהנכון לבדוק המזוזות בדירתו, שיהיו כולן כשרות וגם התפלין שלו.

לסיום, הנה סיפור מרגש על הכוח החיובי של שכנות:

לילה אחד, בשעה 11 לפני חצות, נשמעו נקישות על דלת ביתו של רבי לוי יצחק שניאורסון, רבה הראשי של יקטרינוסלב (דנייפרופטרובסק) ואביו של הרבי. בפתח עמדה אשה מבוגרת ואמרה כי עוד מעט יופיעו כאן בתה וחתנה, והם צריכים רב שיסדר להם חופה וקידושין. שניהם משמשים בתפקיד בכיר בשלטון, והם יעמדו בסכנה חמורה אם הענין יוודע למשהו. הרבנית מצאה מעט עוגיות בבית, ומפת השולחן תשמש בתור חופה, אבל מאין ימצאו עשרה יהודים? הרב קרא לכמה אנשים נאמנים, אך עם כל המאמץ הם היו רק תשעה. ואז, עשה הרב מעשה בלתי יאומן.

הוא ירד שתי קומות וקרא ליו"ר ועד הבית. היה זה צעיר יהודי, שמונה על ידי השלטונות לעקוב אחרי הרב ולדווח להם על כל פעולה דתית שהוא עורך בבית. ואותו הזמין הרב לשמש כעד קידושין. ברגע הראשון, הוא נדהם מ'ההזמנה', אך הנחרצות של הרב לא הותירה לו ברירה. "זוג יהודי רוצה להתחתן ואתה מוכרח לעזור להם". זו היתה חופה מיוחדת. גם החתן וגם הכלה כיסו את פניהם כדי שלא יכירו אותם, אבל הקול השמימי של הרב, השלים את החסר. בשעה אחת וחצי בלילה, לא נותר בבית איש – למעט אדם אחד. אותו בחור יהודי. הוא הניח את כרטיס המפלגה על השולחן, ואמר לרב: אין לי ענין בזה. אני רוצה להישאר אתך.

ועל זה נאמר: "טוב לצדיק, טוב לשכנו".

¹⁵ העשרה לקהל תורני – ביטוי מקסימלי לענין השכנות ב'זמן': ראה בלקו"ש כח שיחת ערב חג השבועות, כי הביטוי המקסימלי לענין השכנות ב'זמן' היה בה' בסיון, ערב מתן תורה. ביום זה הקריב משה רבינו קרבן עולה, וקרבן זה נחשב כפתיחה לכל קרבנות 'התמיד' שהוקרבו אחר כך במקדש. כמו שאומרים בפרשת התמיד: "עולת תמיד העשיה בהר סיני", והכוונה היא לקרבן הזה. נשאלת השאלה: כיצד קרבן שהוקרב לפני מתן תורה, נחשב כמו קרבן שלאחר מתן תורה? והרי אין מקיימים שום מצוה משום שהצטוינו בה לפני מתן תורה? אלא מכאן כי מתן תורה פעל על היום שלפניו, כאילו הוא עצמו נחשב כבר כמו התחלת מתן תורה, ולכן הקרבן שלו נחשב כמו קרבן שנאמר במתן תורה.

¹⁶ סיפור – חזקה על תעמולה: רבי זירא גר בעיר טבריה, ולידו היתה חבורת בריונים שהטילה את חיתתה על הסביבה. רבי זירא היה מקרב אותם ומתפלל עליהם שיחזרו בתשובה, אך חכמים לא ראו זאת בעין יפה. כאשר רבי זירא נפטר מהעולם, נבהלו מכך הבריונים ואמרו כי עתה אין מי שיתפלל עליהם ויעורר רחמים. הם מיהרו וחזרו בתשובה ושיפרו את מעשיהם (סנהדרין לז,ב).